

11. Tohmo Timo. The economic value of the museum of Central Finland//Afhandlinger.Nordisk Museologi, 2009. – p.123-131.

Терземан Олександра Вікторівна – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК 1:3

ПРО СОЦІАЛЬНО - КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ДИСКУРСУ

Статтю присвячено проблемі тлумачення поняття «дискурс» у різні історичні періоди, моделюванню дискурсивних практик вигляді фреймів або скриптів, типових ситуацій або сценаріїв. Розглянуто поняття репрезентації як засобу мовленнєвої діяльності особистості, як головної складової соціально-комунікативного дискурсу.

Ключові слова: репрезентація, дискурс, моделювання дискурсу, соціально-комунікативний дискурс.

О СОЦИАЛЬНО - КОММУНИКАТИВНОМ АСПЕКТЕ ДИСКУРСА

Статья посвящена проблеме толкования понятия «дискурс» в разные исторические периоды, моделированию дискурсивных практик в виде фреймов или скриптов, типичных ситуаций или сценариев. Рассмотрено понятие репрезентации как средства речевой деятельности личности, как главной составляющей социально-коммуникативного дискурса.

Ключевые слова: репрезентация, дискурс, моделирование дискурса, социально-коммуникативный дискурс.

ABOUT THE SOCIAL - COMMUNICATIVE ASPECT OF DISCOURSE

The article is devoted to the interpretation of the term "discourse" in different historical periods, modeling of discourse practices in the form of frames or scripts, typical situations or scenarios. The notion of representation is considered as a means of speech activity of the person, as a main component of social-communicative discourse.

Key words: representation, discourse, discourse modeling, social-communicative discourse.

Репрезентація – це широке філософське поняття, найбільш загальне визначення якого звучить так: «представлення одного в іншому і за допомогою іншого» [8].

Репрезентація є основним засобом комунікативної діяльності та специфічно людською формою об'єктивізації реальності.

Сучасне інформаційне суспільство, де панують постнекласичні закони, має свій особливий дискурс, обумовлений процесами репрезентації, оскільки всі теорії, гіпотези, ідеї, тексти, культура, все, що можна узагальнити поняттям «дискурс», є нічим іншим як репрезентації. Саме таке розуміння дискурсу актуальне в дослідженні процесів збереження, трансформації і використання соціального досвіду і перш за все знання, як умова і можливість збереження і

функціонування соціальності як такої[4,161].

Активне дослідження репрезентації у гуманітарному знанні пов'язано із зацікавленістю до проблем мови і комунікації в широкому сенсі. Значна кількість наукових робіт, присвячених вивченню даних понять має лінгвістичну спрямованість (Дем'янков В. З., Кубрякова Е. С., Позднякова Е. М., Лукьянченко Е. А. та ін). Філософський аспект функціонування дискурсивних практик цікавив таких дослідників, як Фуко М., Микешина Л. А., Бучило Н. Ф., та ін.

Предмет дослідження – соціально-комунікативний аспект дискурсу

Мета дослідження – визначити поняття «дискурс» у різні історичні періоди, вказати способи моделювання дискурсу, дати дефініцію терміну «соціально-комунікативний дискурс».

У широкому значенні дискурс – це комунікативна дія, явище, що являє собою мовлення, діалог, стиль, мову, що пройшли через призму екстралінгвістичних факторів – знань про світ, установок, думок, культурних традицій, історичних фактів та ідеологічних установок, знання про які необхідні для повного розуміння мовлення, стилю, діалогу.

У вузькому значенні дискурс – це письмовий чи мовленнєвий продукт комунікативної дії, але не просто текст, а актуально виголошений текст, вербальний продукт. Дискурс включає в себе й паралінгвістичний супровід вербального продукту – жести і міміку, в структурі дискурсу виконують ритмічну, семантичну, емоційно-оцінну функції впливу на співрозмовника [7].

З епохи Відродження термін «дискурс» став вводиться в обіг мови, що внесло зміни в канонах риторики, де дискурс відповідав меті вдало побудованого мовлення.

На початку Нового часу з дискурсом стали пов'язувати обговорення наукових проблем з використанням національної мови. Причому наукові проблеми обговорювалися в есеїстичному стилі. Ця зміна стилю міркування йшла паралельно із руйнуванням середньовічної картини світу і жорсткої дисциплінарної структури середньовічної вченості, з відмовою від анонімності і набуттям значущості індивідуального авторства тексту. Експериментальне мислення вченого вимагало іншого стилю, неформального, відповідного до пошукової дослідницької орієнтації. Одночасно з цим відбувалася деяка догматизація самого дискурсу, яка привела до його нового розуміння. «Дискурсивним» стало називатися таке систематичне, методичне і головне понятійне мислення, яке послідовно, по частинах, представляло собою деяке ціле, тим самим роблячи його пізнаваним (Р. Декарт) [4, 158].

Таким чином, дискурс протиставлявся здатності людини приходити до істини шляхом безпосереднього споглядання. Як монологічно побудоване мовлення, як писемність, як систематичний трактат надалі дискурс протиставлявся діалогу, усній розмові.

У XVIII столітті дискурс і трактат співіснують один з одним дискурсивно - есеїстично.

У XIX столітті з форми презентації точних наук повністю зникає літературність. Навіть їх емпіричний компонент відтепер не допускає свободи викладу і повинен підкорятися формально-логічним критеріям. З цієї причини дискурс переходить в область естетичного, в сферу реалістичного і натуралістичного французького роману, створюючи стилістичну базу гуманітарних наук [2, 12].

У XX столітті виникають численні теорії дискурсу, які в основному відносяться до двох напрямків:

- німецька школа, яка, спираючись на Канта і англо-американські теорії мовних актів, формулювала етичні принципи дискурсу в рамках теорії комунікативної дії (Юрген Хабермас);
- французька школа дискурс-аналізу, яка ототожнює дискурс з феноменом влади. Нарешті, поняття дискурсу проникає в історію, етнографію, соціологію та інші соціально-гуманітарні

науки, фактично претендуючи на статус міждисциплінарної методологічної програми [4, 159].

Відповідно до нової постнекласичної картини світу складаються два основних значення терміна «дискурс». По-перше, він використовується, як позначення методично дисциплінованого мовлення або висловлювання за темою. По-друге, в лінгвістиці дискурсом позначаються мовні дії в рамках розмови або бесіди.

«Сьогодні поняття дискурсу індексує собою двоєдине зрушення в центральній проблемі філософії – проблемі обґрунтування знання. Дискурс протиставляється трактату, неспеціалізована повсякденна думка – професійному експертному судженню, особливо під час обговорення проблем суспільної значимості. Це поняття дискурсу відповідає новій картині світу. Відтепер завдання не вичерпується тим, щоб поставити в центр одну з наукових моделей світу; важливо оцінити їх по взаємним перевагам і недолікам»[3].

Контекст дискурсу моделюється у вигляді фреймів або скриптів (типових ситуацій або сценаріїв), розробка яких – одна з найважливіших частин теорії дискурсу. Дискурс звертається до таких ментальних процесів, суб'єктів комунікації, як етнографічні, психологічні та соціокультурні правила породження і розуміння мови, що визначають її необхідний темп, ступінь зв'язності, фіксацію точки зору мовця, а також співвідношення загального і конкретного, відомого і нового, суб'єктивного і об'єктивного в змісті дискурсу.

Відомо, що існують різноманітні типи структур подання знань – схема, фрейм, сценарій (скрипт), гештальт, але їх поєднує те, що всі вони є сукупністю інформації, що зберігається в пам'яті, забезпечуючи когнітивну обробку стандартних ситуацій.

Схема – це мисленнєвий зразок предмета або явища, що має просторово-контурний характер (загальні контури, схематичне уявлення предмета взагалі).

Фрейм – статичний образ. За теорією М. Мінського – це мисленнєвий образ стереотипної ситуації, ніби кадр кінострічки (молодіжна вечірка, день народження). Важливою категорійною ознакою фрейму є його структурованість, що поєднує в єдиний когнітивний образ і мовні, і немовні знання, обов'язкові та факультативні ознаки, так звані вузли і термінали [1, 187].

Різновидом фреймової структури є сценарій або скрипт – це стереотипні епізоди, які відбуваються у часі і просторі, тому сценарій здебільшого динамічний образ.

Скрипт – стереотипний епізод з ознаками руху або набір очікувань того, що у сприйнятій ситуації має відбутися далі, дозволяючи розуміти не лише реальну або описувану ситуацію, але й дальший план поведінки.

Гештальт – образно цілісна структура, що фокусує всю різноманітність чуттєвих і раціональних елементів, відображеної денотативної ситуації або явища. [1, 193-195]

В даний час існує велика кількість типологій дискурсу і цілий ряд його визначень. У зв'язку з тим, що через дискурс визначається суть поняття соціальної спадщини, а в його репрезентації – соціальне успадкування, необхідно розглянути поняття «дискурсу» в лінгвістиці і сучасній філософії.

Вирішальним критерієм дискурсу виявляється особливе мовне середовище, в якому створюються мовні конструкції. Відповідно до цього розумінням дискурс – це «мова в мові» (тобто певна лексика, семантика, прагматика і синтаксис), що являє себе в актуальних комунікативних актах, мови і текстах, що реалізується в соціальному успадкуванні.

Поширене в сучасній філософії поняття дискурсу Ю. Хабермас тісно пов'язує з комунікативною дією. Він намагається виявити принципи згоди людей один з одним і з самими собою в «теорії комунікативної дії». В результаті дискурс кваліфікується їм як певна логіка побудови міркування. Відповідно до теорії Хабермаса поняття комунікативної дії вимагає, щоб дійові особи були розглянуті, як суб'єкти, що говорять і слухають, які пов'язані

будь-якими відносинами з «об'єктивним, соціальним або суб'єктивним світом», і які одночасно висувають певні претензії на значимість того, про що вони говорять, думають, у чому вони переконані [6, 45].

Тому ставлення окремих суб'єктів до світу завжди опосередковані можливостями комунікації з іншими людьми, а також їх суперечками і здатністю дійти згоди.

Мета дискурсу – взаєморозуміння в формі консенсусу або диссенсусу, тим самим, просування у вирішенні конфлікту. Таким чином, дискурс – це діалог, що ведеться за допомогою аргументів, які дозволяють виявити загальнозначуще, нормативне у висловлюваннях. Дискурс забезпечує комунікативну компетентність.

Однак, оскільки дискурс сам по собі не є гарантією успіху, він повинен бути розумно інституціоналізований, тобто упорядкований соціальними інститутами, які координують безліч індивідуальних дій людей, додають їм організований і передбачуваний характер, забезпечують стандартну поведінку людей в соціально типових ситуаціях [9]. Таким чином, інституціоналізація — це перетворення спонтанної поведінки людей, а також продукти їхніх комунікативних дій, в організовані.

Соціально-комунікативний дискурс - це не тільки правила, відповідно до яких реальність репрезентується, він безпосередньо складається з самих репрезентацій: в традиційному сенсі знакових моделей, уявлень, образів ідеальних і матеріальних об'єктів, їх властивостей, відносин і процесів. Концепції, що пояснюють процес репрезентації, взаємопов'язані і включені в системи смислів і значень об'єктів, що репрезентуються, де сам індивід з його культурними нормами і канонами виявляється дискурсом.

Існує поняття про вторинність репрезентації щодо присутності, оскільки репрезентація - це щось на зразок заміщення сутності, наше уявлення про неї [5, 167]. У якості репрезентанта може виступати будь-який знак, річ, модель, схема, символ, що заміщає об'єкт. Репрезентанти відображають навколишній світ у вигляді знаків, символів, моделей. Таким чином механізм репрезентації відтворює значну частину соціальної спадщини, створює можливість функціонування соціального успадкування [4, 161].

Якщо узагальнити розглянуті інтерпретації дискурсу слід зазначити, що дискурс - це універсум міркувань, що включає в себе і репрезентації, і правила побудови висловлювань, і деякі соціокультурні коди, що впливають на розум людини. Дискурс вводить суб'єкт у світ символічних відносин, формує значення мови, дії, тій чи іншій ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке: учебное пособие. – М.: Флинта, 2005. – 416 с.
2. Касавин И. Т. Дискурс: специальные теории и философские проблемы // Человек. – 2006. – № 6. – С. 5–21
3. Касавин И. Т. Энциклопедия эпистемологии и философии науки / И. Т. Касавин. – М.: Канон+, РООИ Реабилитация, 2009
4. Лабунская Л. Н. Дискурс и репрезентация в социальном наследии // Вестник ТГПИ имени А. П. Чехова. – 2013. – № 2. С. 158- 162
5. Лукьянченко Е. А. К вопросу понимания ментальной репрезентации / Е. А. Лукьянченко // Вестник МГИМО Университета. - 2013. - № 2. - С. 167-169.
6. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия // Вестник Московского университета. – 1993. – № 4. – С. 43-63.
7. Дискурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.press-service.ru/terms/144/>

8. Репрезентация, Философский словарь он-лайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/history_of_philosophy/430/РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ.
9. Соціологія: 100 питань 100 відповідей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/15970122/sotsiologiya/scho_take_sotsialniy_institut_yaki_funktsiyi_vikonuyut_sotsialni_instituti

Чернега Тетяна Миколаївна – кандидат філософських наук, викладач кафедри філософії, історії і політології Одеського державного аграрного університету.

УДК: 378.14~ 371. 32:1

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ В НЕГУМАНІТАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Розглядаються проблеми викладання філософії та можливі шляхи їх вирішення. Висвітлюються новітні педагогічні тенденції у філософії та доцільність їх застосування в вітчизняній вищій школі.

Ключові слова: філософія, вища школа, філософські дисципліни, методичні принципи.

К ВОПРОСУ О НЕКОТОРЫХ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ АСПЕКТАХ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ В НЕГУМАНИТАРНЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Рассматриваются проблемы преподавания философии и возможные пути их решения. Освещаются новейшие педагогические тенденции в философии и целесообразность их применения в отечественной высшей школе.

Ключевые слова: философия, высшая школа, философские дисциплины, методические принципы.

THE ISSUE OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF PHILOSOPHY TEACHING AT SCIENCE FACULTIES

The article discusses the contemporary issues of philosophy teaching at higher educational establishments and their possible solutions. Some methodological aspects of philosophy teaching of the past are critically analyzed, as well as new pedagogical tendencies of the matter highlighted.

Key words: philosophy, high school, disciplines of philosophy, methodological principals.

Актуальність. Відомо, що існуюча зараз концепція вищої освіти в Україні вимагає великої уваги не тільки до підготовки майбутніх фахівців – бакалаврів і магістрів усіх спеціальностей та напрямів, але й до їхнього рівня філософствування, їхньої здатності раціонально осмислити сенс власної освіти та смисл життя, економічних перетворень та політичних подій, які відбуваються зараз в Україні та світі. Однак деякі питання вдосконалення філософської освіти, зокрема, у негуманітарних вишах нашої країни, поки що недостатньо висвітлюються у відповідних публікаціях. В представленій науковій статті пропонується авторський погляд на деякі теоретичні та методологічні аспекти викладання студентам філософії, зокрема І-ї теми : «Філософія – теоретичне світорозуміння».